

SZERKESZTŐI UTÓSZÓ

1. Valóban megvan a könyveknek a maguk sorsa, s ennek a könyvnek legalábbis kissé hányatott sors jutott. Az olvasó ugyanis az ötödik kiadást tartja a kezében, sorrendben a negyedik kiadóváltás után. Amikor ugyanis a rendszerváltás után a Gondolat Kiadó, mely a tudományos ismeretterjesztésre volt „szakosodva” a régi világban, tönkrement, új kiadót kellett keresnünk, és úgy hittük, a magyar tudományos könyvkiadás évszázados fellegvára megfelelő otthont képes adni ennek a nyelvtudományt népszerűsítő kötetnek. Csakhogy az Akadémiai Kiadót az MTA eladta, és a külföldi tulajdonos többek között ettől a „profiltól” is megtisztította cégét. Így kerültünk tovább a Corvínához, amely viszont bővítette tárgyköreit és elindította egyetemi tankönyveinek sorozatát. Ez a negyedik kiadás azonban a korrek-túramunkák kiadóbeli sajnálatos elhagyása miatt igen sok sajtóhibával és (ettől függetlenül, de ugyancsak sajnálatosan) viszonylag magas áron jelent meg. Mivel pedig az Akadémiai Kiadó profilja időközben átalakult és lehetővé vált, hogy – részben mert a szerzők továbbra is lemondtak honoráriumukról – kedvezőbb áron, magyarán olcsóbban, ráadásul két új fejezettel kibővítve jelenhessék meg, a jelen ötödik kiadással visszatértünk hozzájuk. Köszönettel tartozunk a Kiadónak azért is, mert hozzájárult, hogy a könyv elektronikus változata a Nyelvtudományi Intézet honlapján (www.nytud.hu), illetve az általa működtetett portálon (www.nyelveszet.hu) is hozzáférhető legyen.

2. Ez a könyv egy 1972-ben kezdődött kollektív munkából született: ekkor néhány fiatal nyelvész kísérletet kezdeményezett a középiskolai magyar nyelvtan oktatásának megújítására. Az első tankönyvek megírása után azonban kiderült, hogy a tanárok számára szükséges lenne egy rövid összefoglalást készíteni a nyelvtudomány újabb eredményeiről. A 90 lapos sokszorosított füzet 1973-ban jelent meg az Országos Pedagógiai Intézet gondozásában. Szerzői, azaz a tankönyvírásra létrejött „Fiatal nyelvészek munkaközössége”-nek tagjai Bánréti Zoltán, Füredi Mihály, Kenesei István, Komlósy András, Mártonfi Ferenc, Pap Mária, Radics Katalin, Terts István és Tóth Pál voltak. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének belvárosi, majd első várbeli épületében, a „13. szobában” magukat sajátos posztgraduális foglalkozásokkal és vendégelőadásokkal továbbképző nyelvészek csapata később többek között Heller Máriával, Rohonci Katalinnal és Szabolcsi Annával bővült ki, míg az eredeti tagok közül néhányan – ki a politikai jellegű

kényszerítő intézkedések hatására, ki pedig kutatási területének vagy pedig érdeklődésének változása miatt – más irányokban léptek tovább. Emlékezzünk meg itt a mély gondolkodású, nagyszerű fonológus, kínai és koreai nyelvész társunkról, Mártonfi Ferencről (1945–1991), akinek korai halála mindannyiunk vesztesége volt.

Miután az *Ember és nyelv* című füzetünk szélesebb körben is terjedni kezdett, megérett az idő az átdolgozására, kiegészítésére. Az újraszervezést előbb Pap Mária, majd Radics Katalin vállalta, s a könyv koncepciója nem kis részben az ő hatásukra alakult ki. Ha a szerkesztő személye és a szerzőgárda megváltozott is, az eredeti munkatársaknak mégis sok köszönettel tartozunk, hiszen ma már kinyomozhatatlan, ki mivel járult hozzá a közös munkával készített 1973-as „ösváltozathoz”, s az onnan átmentett ötletek és gondolatok kinek tulajdoníthatók. Végül a jelenlegi szerkesztő alakította ki azt a szerkezetet, amely – a bővítések és átalakítások ellenére – máig megmaradt. A Nyelvtudományi Intézet munkatársaként Réger Zita (1944–2001) csatlakozott a munkaközösséghez: a gyermeknyelvről szóló fejezet a fájdalmasan korán elhunyt nemzetközi hírű gyermeknyelvkutató és szociolingvista tehetségét és a kutatása „tárgya”, a gyermekek iránti szeretetét tükrözi. A hajdani munkacsoport „kültagjai” közül Nádasdy Ádám vállalta, hogy az írásról szóló fejezettel kiegészíti a harmadik részt, Pléh Csaba a pszicholingvisztikai kutatásokat foglalta össze (és a jelen kiadás számára az állati és emberi nyelvről, valamint a gyermeknyelvről szóló fejezeteket frissítette föl). Kelemen János a nyelvfilozófia aktuális kérdéseit foglalta össze a jelen kiadás számára jelentős mértékben átdolgozott fejezetében. Számos kisebb változtatást, többnyire kiegészítést is megtettünk, így például a magyarországi cigányság által beszélt nyelveket és kétnyelvűségük jellegzetességeit is bemutatjuk.

A mostani kiadás két újabb fejezettel egészült ki annak következtében, hogy tudományterületünkön az utóbbi évtizedben érdekes fejlemények történtek. A nyelvészet elméleti eredményeit haszonnal alkalmazzák a számítógépes szövegfeldolgozásban és nyelvelemzésben, és abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Prószéky Gábor, a munkacsoport hajdani másik kültagja, aki időközben megalapította a világszerte ismert Morphologic céget, vállalta az e témával foglalkozó fejezetet, melyet végül munkatársával, Kis Balázssal közösen írt meg. A nyelv és az agy kapcsolatát nemcsak a beszédfejlődés és a beszédprodukció, hanem a beszédleépülés, a nyelv elvesztése és zavarai szempontjából is lehet vizsgálni. Az utóbbi évek hazai kutatásai megérték arra, hogy a Nyelvtudományi Intézetben az egyik jelentős kísérleti központot irányító Bánréti Zoltán beszámoljon róluk.

Ha már az újabb fejezetek szerzőit imígyen „felfedtük”, hadd rögzítsük, ki melyik fejezetért „felelős” a felsorolt szerzők közül: Bánréti Zoltán (14.) Kelemen János (16.), Kenesei István (1., 4–7., 8–10.), Kis Balázs (12.), Nádasdy Ádám (11.), Pap Mária (1–3.), Pléh Csaba (1., 13., 15.), Prószéky Gábor (12.), Radics Katalin (10.), Réger Zita (13.), Rohonci Katalin (8.), Szabolcsi Anna (2–3., 8–9.).

Jóllehet első megjelenését követően könyvünk minden szakmai sikere és elfogadottsága ellenére a szaksajtót tekintve visszhangtalan maradt, az elmúlt néhány évben többen kifogásolták, még nyomtatott bírálatokban is, hogy – különösen a II. rész „szaknyelvészeti” részeiben – nem újult meg eléggé alaposan. Úgy látjuk azonban, hogy ez a viszonylag vékony könyv a nyelvről való gondolkodás kérdéseibe vezeti be az olvasót, nem pedig a nyelvészet művelésének technikájába. A modern elméleti nyelvészet formális (matematikai, logikai) eszközei igen gyorsan váltak egyre bonyolultabbá, s ezzel együtt az érvelések is egyre „belterjesebbek” lettek, csakúgy, mint más szaktudományokban. Ez az összefoglaló nem helyettesíti a szintaxis, a fonológia vagy a szemantika területeinek bevezető tankönyveit, melyek szerencsére ma már nagy számban magyarul is hozzáférhetőek (lásd a könyv végén található listát), csupán felvillantja, és jó esetben felvázolja az egyes nyelvi szintek jellemző tulajdonságait és problémaköreit. Ezért hát nem is lehet elvárni tőle, hogy a szaktudomány mai fegyvertárát kínálja fel az olvasó számára.

3. *A nyelv és a nyelvek* eredetileg Schmidt József 1923-ban megjelent ismeretterjesztő könyvének a címe volt, mely az Athenaeum *Élet és Tudomány* sorozatában jelent meg, és híven képviselte kora uralkodó – történeti – nyelvszemléletét. Jóllehet a tudomány „terjedelme” megnőtt, és a magyarázatok is egészen máshogy festenek, a nyelv és a nyelvek közötti distinkció lényegében ma is ugyanúgy érvényes, mint annak idején.

Köszönettel egykori munkatársainkon kívül még sok mindenkinek tartozunk. Bár a nyelvészet a mi indulásunk idejére kezdte elveszíteni „ideológiai” jelentőségét, mégis nem keveset számított az intézményi „védőernyő”, amit Szépe György, többünk hajdani tanára és mentora, a Nyelvtudományi Intézet csoport-, majd osztályvezetője tartott fölöttünk; az ő szervezési tapasztalata és segítsége nélkül egyébként eleinte mozdulni sem tudtunk volna.

A mai tudományos légkörben nem könnyen elképzelhető, mit jelentett az 1970-es évek elején angolszász analitikus filozófiát és nyelvfilozófiát olvasni és elemezni olyan mélységben, mint Altrichter Ferenc legendás szombati „féllegális” szemináriumain. Sokan neki köszönhetjük, hogy addigi szűken vett nyelvészeti látóterünk kitágult a (nyelv)filozófia horizontjáig.

Ennek az 5. kiadásnak a szerkesztése közben ért bennünket a szomorú hír, hogy elhunyt Hajdú Péter akadémikus (1923–2002), könyvünk korábbi kiadásainak a lektora, aki szegedi professzorként, majd utóbb a Nyelvtudományi Intézet igazgatójaként mindig támogatta a fiatal kutatókat és az ígéretes újabb irányzatokat. Részletes és gondos tanácsaiért most is hálásak vagyunk, derűs személyiségét megőrizzük emlékezetünkben.

Köszönettel tartozunk továbbá Vészits Ferencnének, aki a Gondolat Kiadónál viselte szívén a könyv ügyét, az új Akadémiai Kiadó Rt.-nek, amely „visszafogadta” a kitagadott gyermeket, valamint Gervain Juditnak, aki a jelen kiadás előkészítése során olvasta végig a kéziratot és vett észre pontatlanságokat és elírásokat, valamint kiegészítette és egységesítette az ajánlott irodalmat.

4. Könyvünket annak harmadik kiadásától kezdve Telegdi Zsigmond (1909–1994) emlékének ajánlottuk, akinek a tanszékvezetése alatt jött létre Magyarországon először „általános nyelvészet” szak, mely a modern tudományos eredményeket igyekezett bemutatni a hallgatóknak. Telegdi Zsigmond legtöbbünk professzora is volt az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, és csaknem mindannyian visszajártunk hozzá az egyetem elvégzése után, hogy tudásának szinte kimeríthetetlen kincsesládájából újra részesülhessünk. Segítséget e könyv megszületésében nemcsak azzal adott, hogy a kéziratot áttanulmányozta és részletes kritikai megjegyzésekkel látta el, hanem azzal is, hogy megjelenése után újra elolvasta, és további javításokat javasolt. Tudományos fegyelme és támogató figyelme példa marad számunkra.

2003. augusztus